

GODE BYER

EBELTOFT

Kort historik

Det antages at byen er opstået i vikingetiden eller i den tidlige middelalder, med en befolkning, der har ernæret sig ved landbrug og fiskeri. Byens beliggenhed ved havet har sandsynligvis også givet gode muligheder for handel.

I 1301 staves byen Æpplætoftæ i Kong Erik Menveds brev af 21. januar 1301, hvor byen opnår købstadsrettigheder, men byens beliggenhed ved vandet sandsynliggør, at der også før 1301 har boet købmænd, håndværkere og skippere. Byen ligger dog ikke hvor vigtige handelsveje til lands og/eller til vands krydser hinanden, men da byen ligger op ad de befærdede sejlruiter gennem bælteerne, har den været værdsat som nødhavn i hårdt vejr, og som forsyningshavn.

De købmænd der nedsatte sig i byen efter, at den havde fået købstadsrettigheder, bosatte sig hvor oplandets bønder kom ind i byen, i Adelgade, som derved udvikler sig til byens vigtigste handelsstrøg. Den første egentlig bydannelse beskrives i en indberetning fra byfogeden til Stiftamtmanden i 1728, hvor det anføres, at der bor 8 avlsbrugere omkring gaderne Østergade, Nedergade og Søndergade.

Købstadsrettighederne gav mulighed for en kraftig udvikling af byens handel. Både 1500- og 1600-tallet havde Ebeltoft således en stor handelsflåde, men krige satte i perioder udviklingen tilbage. I 1700-tallet fik byen på grund af krig og dårlige havneforhold et knæk på søfartens område. Antallet af hjemmehørende skibe faldt drastisk, og tidligere tiders storhed kom aldrig tilbage. Gods- og passagertrafik med fremmede skibe samt fiskeriet gav dog fortsat op til midten af 1900-tallet beskæftigelse på havnen. Ikke mindst i de små dampskibes storhedstid var den en travl arbejdsplads.

I en lang periode frem mod 1820 oplevede Ebeltoft en stagnation primært på grund af Englandskrigen, en krig der generelt betød fattigdom i Danmark i flere årtier. I 1821 bliver Stockfeldt ansat som byfoged og han så klart, at det eneste vej frem var en ny havn, så byen derved fik mulighed for at åbne sig mod omverdenen. Havnen stod færdig i 1830, og den medførte den forventede fremgang for byen, med etablering af forskellige industrier, herunder farveri, garveri og teglværk. Fremgangen i 1800 tallet satte sit præg på byen i dag, idet den betød, at mange bindingsværksgårde blev nedrevet og erstattet af grundmurede huse.

Erhvervsudviklingen har for landbrugets vedkommende været præget af, at en stor del af kommunen er fredet eller udlagt til rekreative formål, men dette har netop betydet en stor udvikling i turisterhvervet, en udvikling som med MOLS-Liniens etablering i 1966 og etablering af Nationalpark Mols Bjerger i 2009 blev yderligere forstærket.

Ebeltoft er i dag en by med en stor diversitet, med en stor, international design-virksomhed og mange små virksomheder, herunder glaskunst, flere kulturelle institutioner og med spændende turistattraktioner, både den gamle bydel omkring torvet med Det Gamle Rådhus, der blev bygget i 1789, og Farvergården. Begge kulturmiljøer er nogle af Ebeltofts største turistattraktioner. Havnen har udspillet sin rolle som fiskeri- og industrihavn, men området langs havnefronten er i dag et stort aktiv både for fastboende og turister med et attraktivt miljø i Fiskerihavnen, omkring Fregatten Jylland i Fregathavnen, ved Glasmuseet og Skudehavnen, samt Ebeltoft trafikhavn.

Fregatten Jylland

Byens overordnede struktur

Landskabet og byens beliggenhed ved vandet har betinget byens overordnede strukturelle opbygning. Vest for Adelgade og Nedergade bestod den oprindelige kyst af stejle klinter, og da man ikke her kunne transportere varer op og ned ad skrænterne, har den daværende landingsplads sandsynligvis ligget på samme sted som den nuværende havn, ud for den sydligste del af byen, hvor kysten skråner ned mod vandet.

Agerjordene strakte sig således syd og øst for byen, og så godt som alle bønder boede i det 18. århundrede i den sydvestlige del af byen, hvor også den naturlige havn lå. Torvets placering og trekantede form er betinget af adgangsvejene til byen fra oplandet, og torvet i Ebeltoft kom således til at ligge, hvor de fleste af oplandets bønder kom kørende ind i byen fra agerlandet syd for byen.

Der var ingen udsigt til at Ebeltoft ville udvikle sig til en større købstad, da ingen vigtige handelsveje krydsede Ebeltoft. Den eneste vej af betydning over land var landevejen nordpå, og det blev denne vej, der fik stor betydning for Ebeltofts byplan, og dermed gadenettes udformning. Når man således kom nordfra ind til de første huse ved torvet delte landevejen sig i en overgade og en nedergade. Overgaden førte videre mod de omkringliggende landsbyer, mens Nedergaden førte til landsbyen ved Søndergade. Bortset fra mindre ændringer er det gamle gadenet, og dermed byens overordnede struktur, bevaret frem til i dag.

Adgangen til byen, som i dag har ca. 7.000 beboere, sker stadig fra nord og syd. Der er lavet et gadegennembrud, således at Jernbanegade i dag krydser den gamle hovedgade, Adelgade og forbinder Strandvejen med Øster Allé. Langs Strandvejen og på en del af det gamle havneområde er der nu etableret parkeringspladser til byens turistattraktioner. Flere større detailhandelsbutikker er også placeret langs Strandvejen. Med adgang herfra op til gågaderne og butikkerne i den historiske og velbevarede bydel, har man således bevaret den oprindelige bys overordnede gadestruktur, som den har set ud i århundreder. Med nye bolig- og industriområder har byen naturligvis sprængt sine rammer, og den øgede turisme og bilismen har forstærket denne udvikling.

Gode bymiljøer

Det gamle Rådhus og miljøet omkring torvet

Torvet 2A
8400 Ebeltoft

Gågaderne

Et gadeforløb, der starter i den nordlige del af den ældre bydel ved Nørrebakke og videre mod syd ad Adelgade, og Juulsbakke. Fra Juulsbakke, hvor gågaden slutter, kan man enten bevæge sig via Toldbodvej ned mod Strandvejen langs kysten eller fortsætte ad Nedergade og Søndergade og via Havnevej komme til det oprindelige havneområde med Fiskerihavnen og Trafikhavnen.

Gårdrummene

Fåborgs Gård, Jacobs have, Farvergården og Sigvards gård

Havneområdet

Fregatten Jylland
S.A. Jensensvej 4
8400 Ebeltoft

Glasmuset Ebeltoft
Strandvejen 8
8400 Ebeltoft

Ebeltoft Skudehavn
Skudehavnen
8400 Ebeltoft

Farvergården

Bymiljø 1

Det Gamle Rådhus

Torvet med det gamle Rådhus, det nye Rådhus, nu kunstbygning og Postladen bag Rådhuset.

Torvets kulturmiljø er fra midten af 1700-tallet og domineres af byens to tidligere rådhus, det ældste rådhus med et markant klokketårn, et spir som samtidig tjente som sømærke. Rådhuset, med markering af bindingsværket, er i sin nuværende skikkelse fra 1789. Det blev restaureret i 1906, hvor det før fremstod med hvidkalkede facader uden markering af bindingsværket. I 1840 opførtes et nyt, kombineret rådhus og arrestbygning i klassicistisk stil. Det var i brug frem til 2010 og er senere indrettet til formidling af kunst. Bygningerne omkring Torvet er opført i traditionel dansk byggeskik, og fremtræder overvejende i 1 etage.

De fleste bygninger mod torvet er pudsede og kalkede, mens det ældste Rådhus og dele af bebyggelsen bagved fremstår i bindingsværk med tavl i tegl, både

som blank mur og pudset. Torvet vurderes til at være et velbevaret bymiljø med god sammenhæng imellem opførelsestidspunktet, bygningernes nuværende fremtoning, og torvepladsens udformning med historiske belægninger.

Det gamle Rådhus

Bymiljø 2

Gågaden

Gågaden strækker sig fra den nordlige indfaldsvej til byen, Nørrebakke, og danner et gadeforløb, der begynder ved Nørrebakke, og videre mod syd ad Adelgade, og Juulsbakke. Gågaden slutter ved Nedergade, hvis fortsættelse hedder Søndergade. Fra Juulsbakke kan man enten bevæge sig via Toldbodvej ned mod Strandvejen langs kysten eller fortsætte ad Nedergade og Søndergade og via Havnevej komme til det oprindelige havneområde med Fiskerihavnen og Trafikhavnen mod syd. Ved Torvet deler Adelgade sig i to arme, Nedergade, hvor det første stykke hedder Juulsbakke, og Overgade. Begge gader hører til de tidligste i byen. Bebyggelsen på Nørrebakke og i Adelgade er karakteriseret ved grundmurede huse i to etager, og fremstår overvejende med pudsede facader, og med enkelte fine huse i Ny klassicistisk stil, mens bebyggelsen længere mod syd er af mere beskeden karakter og domineres af mindre og enkle huse i 1 etage.

Gågaden vurderes til at være et fint bymiljø hvor diversiteten i den oprindelige by er fastholdt med god sammenhæng imellem gaderens funktion, og bygningernes nuværende fremtoning. Det er dog ikke uproblematisk at gågaden som alle gader er skæmmet af mange anmassende varestandere, og serveringspladser.

Bymiljø 3

Gårdrum

Bevæger man sig lidt væk fra gågaden finder man mange smukke gårdrum, og også gader med en anden karakter, som Nygade der fremstår med en bebyggelse i 1 etage og med facader i velholdt bindingsværk. Gårdrummene er opstået som pladser omkring de gamle købmandsgårde, som Fåborgs Gård med 1700 tals huse med svalegang, et fint omend noget forfaldent miljø, der i dag står som en åben tom, brolagt plads, men som rummer et stort potentiale. Andre gårdrum er opstået omkring fabriksanlæg, som Farvergården, en lille tidslomme hvor man oplever et unikt, gammelt købstadsfarveri med tilhørende beboelse, have og staldlænge. Den sidste farvermester virkede her fra 1905 og fortsatte frem til midten af 1920'erne, og i 1925 kunne man stadig indlevere

tekstiler til farvning, som man havde kunnet siden 1700'erne. Restaurant SMAG' have er en fantastisk oase, med en helt unik flora, og belægninger, som har deres egen historie, som klinker fra Marokko, støbt efter en meget gammel arabisk teknik.

Haven ved restaurant SMAG Skindergade 5

Bymiljø 4

Havneområdet

Havnen var i 1600 tallet hjemsted for flere skibe, der kunne lægge til ved et mindre havneanlæg bestående af en lille skibsbro og en dækmole. Efter sven-skekrigene forfalder anlægget, og i 1640'erne var skibsbroen og dækmolen kun en række sten i vandet. I 1740 går man i gang med et nyt havneanlæg, som står færdigt i 1757. Anlægget holder dog kun mindre end 20 år, da det ødelægges af pæleorme. Havnen forfalder således igen, og i slutning af 1700'tallet var kun få skibe hjemhørende i Ebeltoft. Det fører til en stor tilbagegang for byen, indbyg-gertallet falder faktisk, og først i 1830 står en ny havn færdig. Det får stor be-tydning for byen, den oplever fremgang, og flere virksomheder etablerer sig i byen.

Havnefronten rummer i dag fire havne, den oprindelige *Fiskerihavn* med sit særegne og autentiske miljø, tæt herved Glasmuseet, *Træskibshavnen* med Fre-gatten Jylland og Fyrskibet, og endelig Skudehavnen og Trafikhavnen længere mod syd. Dette område vurderes til samlet set at være et ganske udmærket sø-købstadsmiljø med flere markante seværdigheder. De ubebyggede, byplanlagte arealer og store parkeringsarealer, og den meget trafikerede Strandvej, der er byens indfaldsvej, og som også leder trafikken til og fra færgelejet syd for byen, skaber en visuel og konkret fysisk barriere op mod den ældre bydel. Det kan faktisk være ret svært at komme over vejen under normale trafikale forhold, mens det i forbindelse med et færgetræk er næsten umuligt. Er man først kommet over vejen, er der fine stiforløb op mod byen, hvor man ofte kommer op i gågademiljøet eller gådrummene de mest overraskende steder. Skudehav-nen ligger syd for Fiskerihavnen, og er i dag domineret af en større feriehusbe-byggelse med facader i svenskrød træbeklædning, og med rødt tegltag, en be-byggelse som tydeligvis er inspireret af Bindebølls huse på havnen i Skagen.

Skudehavnen

**Særlige personer
Foreninger**

Politioverbetjent S.A. Jensen og stadsingeniør H.H. Hansen er formentlig de to personer, som i nyere tid har sat de største aftryk på byen. S.A. Jensen var fra 50'erne meget optaget af at bevare den faste kulturarv og opkøbte personligt en række historiske bygninger, ligesom han var ildsjælen som fik Fregatten Jylland til Ebeltoft med den byudvikling, som bogstavelig talt er fulgt i kølvandet på Fregatten. H.H. Hansen var en af initiativtagerne at etablere færgeforbindelsen mellem Ebeltoft og Odden og i forbindelse hermed, bygning af Færgehaven syd for Ebeltoft. Denne infrastrukturændring har haft stor, positiv betydning for Ebeltoft, men som før omtalt også negative virkninger.

**Lokalplaner
SAVE- vurderinger
Registranter
Stilblade**

I 1998 vedtog den daværende Ebeltoft Kommune en bevarende Lokalplan Nr. 177 for Ebeltoft midtby. Lokalplanen er særdeles gennemarbejdet og indeholder en lang række anvisninger og skitser på bevaringsdetaljer. Den bevarende Lokalplan udgør et meget fint værktøj både for ejerne af de bevaringsværdige og fredede bygninger og for Syddjurs Kommunes forvaltning. En nærmere eftersyn af bevaringsstandarden efterlader dog det indtryk, at lokalplanen ikke efterleves fuldt ud, hvilket gradvist forringer kulturarvens originalitet.

Indsats som løfter bymiljøet

Et igangværende projekt, NyMalt med restaurering og gentænkning af anvendelsen af den gamle, markante Maltfabrik beliggende ved Adelgade vil bidrage til at revitalisere en del af Ebeltofts historiske bymidte og vil samtidig medvirke til at binde bymidten sammen med havnefronten. Der er tale om et særdeles stærkt byudviklingsprojekt, som har meget stor betydning for Ebeltoft by og for Syddjurs kommune i kraft af projektets indhold af erhvervs- og kulturaktiviteter foruden bevaring af et markant kulturarv fra industrialismens tidlige periode.

Det gamle købstadsmiljø rummer desuden en række betydningsfulde, bevaringsværdige og/eller fredede bygninger og kulturmiljøer, som er truede af forfald, herunder Fåborgs Gård, arkitekt Hack Kampmanns fødehjem i Kirkegade, og det gamle Hotel Ebeltoft i Adelgade.

Foreningen BLIS, By- og Landskabskultur i Syddjurs arbejder målrettet og med alle midler på, at der tages relevante initiativer af ejere og Kommunen, for at sikre at disse kulturmiljøer bringes i forsvarlig stand og bevares for eftertiden.

Ebeltoft 08. september 2015

FORENINGEN BLIS | BY OG LANDSKABSKULTUR I SYDDJURS